

Szász Alpár Zoltán

Szempontok Bakk Miklós és Székely István-Gergő vitaindító írásának értelmezéséhez

Rövid írásomban Bakk Miklósnak és Székely István-Gergőnek az erdélyi, regionalista vegyes párt esélyeit taglaló dolgozatával kapcsolatban szeretnék néhány megjegyzést tenni, illetve esszékünk bizonyos állításaival vitába szállni. Akárcsak a szerzőpáros vitaindítója, észrevételeim négy kérdéskört érintenek. Először is az esszé elméleti alapvetésével, fogalomhasználatával és módszertanával kapcsolatos felvetéseimet ismertetem, majd rátérek az erdélyi multietnikus, regionalista párt esélyeivel, továbbá a megalakulását előrevetítő két lehetséges forгатókönyvvel kapcsolatos meglátásaimra. Végezetül a szerzők által feltett kérdésekre próbálok válaszolni.

1. Elmélet, fogalmak, módszertan

A kialakuló vitával kapcsolatban talán a legfontosabb célnak azt tekintem, hogy hozzájáruljak az esszében tárgyalt párttípusok irodalmának, a velük kapcsolatos elméleti fejtegetéseknek és a témakör általános politikatudományi módszertanának a teljesebb áttekintéséhez, illetve további szempontokat szolgáltatassak a jobb, mélyebb megértéshez. Lévéen, hogy a szerzőpáros esszéjének hallgatólagos előfeltevéseit és bizonyos módszertani vezérelveket elsődlegesnek tartok a mondanivaló további részéhez képest, ezekkel fogok először foglalkozni. Azt viszont szükséges pontosítanom, hogy nem azért teszek így, mert a formát fölébe helyezem a tartalomnak, vagy mert föltétlen híve vagyok a pozitivizmus ihlette kortárs összehasonlító politikatudományban egyre inkább terjedő nézetnek, miszerint „a tartalom maga a módszer”.¹ Ellenkezőleg! Annak ellenére, hogy a módszer primátusát hirdető mondas számos tanulsággal szolgál a politológia, illetve a

¹ Angolul ‘the method is the content’.

politológiai kutatás tudományos státusára nézve, úgy gondolom, hogy a módszer elsődlegesen a politikatudományi munka fegyelmét és rendszeres voltát hivatott biztosítani, az előfeltevések pedig annak célkitűzéseivel hozhatók összefüggésbe.

(*Hallgatólágos előfeltevések*) Ezekről azért szeretnék röviden írni, mert értelmezésemben a szerzők látenszen normatív jellegű dolgozatot készítettek. Ami előfeltevéseiket illeti, nehezen hiszem, hogy elfogadják a szakirodalomból ismert azon álláspontot, miszerint az etnicitás politikai megjelenítése, át-politizálása (*politicisation*) a modern nemzetállamok korában atavisztikus vagy legalábbis marginális jelenség.² Ennek ellenére az a tény, hogy egyes szavazóbázisú, regionalista párt esélyeit egyáltalán latolgatják, és az etnikai alapú szavazás dominanciájának erodálódásáról írnak, azt az érzést – vagy legalábbis látszatot – kelti, hogyha nem is a pártrendszer főáramába tartozó pártokat preferálják az etnikai színezetűekkel szemben, az etnikai alapon történő szavazást valamilyen okból nem tartják kívánatosnak, helyesnek.

Ez egyfajta hallgatólágos (normatív) előfeltevés, amely normatív vagy akár empirikus megfontolásokkal támasztható alá. Normatív szempontból például a következő, a dolgozatban tételesen nem szereplő érvek lehetnek helytállóak:

(i) a jelenség adott esetben akadályozhatja a demokrácia megszilárdulását, továbbfejlődését,

vagy még inkább

(ii) a transz-, inter- vagy multietnikus pártok áthidalják és tompítják a megosztott társadalmak törésvonalait, s ezzel hozzájárulnak az etnikumközi feszültségek fokozatos megszüntetéséhez, illetve a különböző csoportok közötti béke és együttműködés meghonosodásához.

Empirikus vonatkozásban pedig elképzelhető, hogy megvalósul az a forgatókönyv, amire esszéjében a szerzőpáros több helyen is utal, nevezetesen az, hogy Románia politikai intézményrendszere olyan irányban fejlődik ezután, amelyben az etnikai alapú szavazás a kisebbség[ek]nek éppenséggel a hátrányára is lehet.

(*Módszertan és fogalmak*) A dolgozat módszertani érdekességének tartom, hogy noha esszé, sok helyütt épít a kortárs normatív – akár politikai filozófiai – írásokban egyre divatosabb, gyakoribb, az empirikus példákra való hivatko-

2 Vö. Szász Alpár Zoltán: A magyar kisebbséget képviselő pártok választási sikeressége (1990–2004). *Erdélyi Múzeum* (Társadalomtudományi Sorozat.) LXVII. köt. 2006. 1–2.sz., 14.

zás metodológiára. Ugyanis szerzői számos állítást, érvelést nem egy empirikus példával támasztanak alá, noha vannak olyan részei is az írásnak, amelyekben az intézményi minták és a politikatörténeti modellek, analógiák bemutatása háttérbe szorítja a különben gazdag, színes, illusztratív empirikus példanyagot. Az esszé tárgya és célkitűzése, valamint az empirikus példák használata azt a módot, ahogy a szerzők építkeznek az ún. esetorientált kutatással (*case oriented research*) rokonítja, ami inkább az összevetett esetek különbségeinek, mintsem hasonlatosságainak a kidomborítására alkalmas.³ Ezzel nincs is semmilyen gond, hiszen a szerzők nem azt vizsgálják, hogy milyen ismervek segítségével lehetne a magukat a közép- és délkelet-európai magyar kisebbségek képviselőiként feltüntető pártokat valamilyen európai pártcsaládba besorolni,⁴ hanem ellenkezőleg, a *regionális* és *regionalista*, valamint az *etnikai*, *multietnikus* és *non-etnikus* pártok között szeretnének különbséget tenni.

Ebből a szempontból helytálló a szakirodalom (*etno*)*regionalista* és *etnikai pártokat* tanulmányozó vonulatainak az áttekintése. Annak ellenére, hogy Bakk és Székely megállapításainak zömével egyetértek, ezzel a fogalomtisztázó szemlével kapcsolatban lenne néhány megjegyzésem:

(i) Az a tény, hogy a nyugat-európai szakirodalom helyzeti előnye folytán és talán egyéb indokokból is jobbra a már intézményesült régiókat képviselő – a szerzők szerint elsősorban *regionalista* és csak másodsorban *etnikai* – pártoknak a vizsgálatára szorítkozik, nem zárja ki azt, hogy a rájuk szabott, és nem más, elméleti keretek, valamint meghatározások adaptációjának a segítségével tanulmányozzuk Európa más térségeinek a pártjait. Főleg, hogy a kontinens meglehetősen egységes politikatörténete és az itt szerveződő pártok jellege folytán a mi térségünk pártjai ezekhez állnak közelebb, nem az Afrikában vagy Ázsiában működőkhöz. Továbbá kontinen-

3 Vö. Ulrich Druwe: *Studienführer Politikwissenschaft*. 2. Aufl. Neuried, 1994, ars una. / Politikwissenschaft aktuell. Band 1: Reihe Lehre./ 174.; Robert J. Jackson – Doreen Jackson: *A Comparative Introduction to Political Science*. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, Prentice Hall, 1997, 70–72.; Arend Lijphart: The Comparable-Cases Strategy in Comparative Research. In Louis J. Cantori – Andrew H. Ziegler, Jr. (eds.): *Comparative Politics in the Post-Behavioral Era*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, CO, 1988, 57., 59.; Mărginean, Ioan: *Proiectarea cercetării sociologice*. Polirom, Iași, 2000. / Colecția Collegium. Seria Sociologie–Antropologie./ 71.; John Stuart Mill: A kísérleti vizsgálódás négy módszeréről. In Varga István (szerk.): *A kvantitatív társadalomkutatás modelljei*. Klasszikus módszertani írások. Helikon Kiadó, Budapest, 2006, 11–20. / Bertalan László Társadalomtudományi Könyvtár./ és Adam Przeworski – Henry Teune *The Logic of Comparative Social Inquiry*. Krieger Publishing Company, Malabar, FL, 1970, 32–39.

4 Szász Alpár Zoltán: i. m. 17.

sünk politikai valóságának jövőbeni alakulása semmiképpen sem rokonítható azzal, ami Afrikában vagy Ázsiában történik, esetleg történni fog. Vagyis az intézményi feltételek és a folyamatok is eltérőek.

(ii) Nem tartom szerencsésnek a szerzőpáros által a differenciálás érdekében választott megkülönböztető ismérveket. Ők elsősorban a pártot létrehozó elitek, valamint a szavazóbázis etnikai összetételét tekintik kritériumnak, de így könnyen szem elől téveszthetők a ténylegesen *etnoregionalista* pártok, amelyek „a kulturális önazonosságuk elismerését követelő, s ezáltal valamely nemzetállam intézményi, esetleg demokratikus berendezkedését is megkérdőjelező, földrajzi szempontból koncentrált periferikus kisebbségek törekvéseire hivatkoznak”.⁵

Azaz egyszerre etnikaiak és regionalisták. Továbbá a pártok viselkedésére empirikus példaként érdemes utalni, de a szerbiai Demokrata Pártra vonatkozó ismertetés azt mutatja, hogy voltaképpen ez a kritérium elégtelen vagy éppenséggel pontatlan. Persze egy ilyen jellegű írásban nem lehet pártprogramokat elemezni, így túlzás lenne ennél mélyebb vizsgálatot elvárni a szerzőktől.

2. A regionalista, etnikailag vegyes párt sikerének tényezői és megalakulásának forráskönyvei

A siker elsődleges tényezőinek a szerzőpáros a kedvező intézményi feltételek kialakulását, a megfelelő társadalmi és szavazóbázist, valamint a szereplők stratégiáinak előnyös alakulását tekinti.

Nagyon részletesen és helytállóan elemzik a román választási rendszer várható módosulása jelentette etnikai akadályokat, valamint az interetnikus koalícióalkotásra ösztönző elemeket. De amint elismerik, az etnikailag vegyes regionalista párt sikerének e favorizáló tényezője tisztavirág-életű lehet, hiszen Romániában rendszerint minden második választási ciklus hoz valamilyen, a pártrendszerben lényegesebb módosulást előidéző választásirendszer-változást.

Ami az aktorok stratégiáit illeti, nagyon érdekesnek találom a magyar pártrendszer fejlődését felvázoló Csizmadia-féle modellre építő analógiát, de nem tartom kizártnak, hogy a magyar politikai rendszer jelen változásai miatt diszkontinuitás áll be a magyarországi szerző által vázolt pártstratégi-

5 Ferdinand Müller-Rommel: Ethnoregionalist parties in Western Europe. Theoretical considerations and framework of analysis. In Lieven De Winter – Huri Türsan (eds.): *Regionalist Parties in Western Europe*. Routledge, London–New York, 1998, 19. / Routledge – ECPR Studies in European Political Science./

ákban, s így a modell leíró ereje lényegesen meggyengül. Az pedig, hogy mennyire alkalmazható az analógia a tanulmányban feltett kérdés megválaszolására, a közeljövőbeli román regionalizációs tervektől is függ.

A végére hagytam a szociológiai feltételeket, mert ezek teljesülése szerintem a dolgozat alapvető dilemmája. Az etnikai szavazás Donald Horowitz meghatározása szerint „az etnikai választóvonalat áthidaló szavazatcsere hiánya”⁶. Ennek a meghatározásnak a tükrében csak némi körütekintéssel lehet az etnikai szavazás gyengüléséről beszélni, hisz a *csere* nem pusztán azt feltételezi, hogy román pártok megszerzik egyes magyar szavazók voksait, hanem ennek a fordítottját is. Vagyis az etnikai szavazás visszaszorulása és a multietnikus párt sikere azt jelenti, hogy etnikai értelemben román szavazópolgárok hajlandók a magyar kisebbség bizonyos céljait támogatni, és fordítva. De maguk a szerzők állítják, hogy a minimális kisebbségi jogokon túlmenően a többség a mi térségünkben aligha támogat átfogóbb kisebbségvédelmi intézkedéseket – amelyek viszont nem maradhatnak ki a programból, ha egy multietnikus párt kisebbségi támogatókat is kíván szerezni. (Persze, tudjuk, ez többségi szavazatokba kerülhet.) Ugyanakkor kérdéses, hogy ezen célok háttérbe szorítása esetén egy multietnikus párt képes lesz-e sikerrel megmérkőzni valamely, a szerzők által etnikainak vagy kisebbséginek nevezett párttal a kisebbségi voksok begyűjtése tekintetében. A marketingben divatos piacszegmentálás dacára ezen okokból eleve problematikusnak érzem egy olyan párt működését és sikerét, amely a különböző etnikai csoportokhoz tartozó szavazótáborait merőben eltérő – vagy olykor éppenséggel egymásnak ellentmondó – retorika és programpontok segítségével igyekszik megszólítani. Arról nem is beszélve, hogy semmi garancia nincs arra, hogy a dolgozatban említett, a bukaresti pártközpontokkal szembeforduló lokális elittek szükségszerűen – hisz regionalista párt megalapításáról van szó – a helyi lokális bástyák kiépítésénél átfogóbb regionális célokat fogalmaznának meg.

Összegezve: egyelőre nem tudom azonosítani egy ilyen pártnak sem az elitjét, sem a szavazótáborát. Pontosan emiatt kétséges az is, hogy a szerzők által felvázolt forgatókönyvek valamelyike megvalósul, illetve hogy ellenkező esetben a meglévő pártok „regionalista frakciói” a siker lehetőségével kecsegtető, új szervezetbe tömörülnének. Mi több, a nemrégiben lezajlott helyi önkormányzati választás tapasztalatai azt mutatják, hogy az ország jelenlegi politikai kultúrája a befagyott, az állam erőforrásainak szétosztására és kiaknázására berendezkedett, az innováció hiányában szenvedő, kartellizálódott román pártrendszer körülményei között sokkal inkább a

6 Horowitz, Donald L.: *Ethnic Groups in Conflict*. 2nd. ed. University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 2000.

Dan Diaconescu kitalálta Nép Pártja jellegű proteszt-szerveződések létrejöttének kedvez, mintsem a konkrét ideológiával, s ebből levezethető célokkal piacra lépő politikai szereplőknek.

3. Zárszó: válasszerűségek a szerzők kérdéseire

Amint írásomban megjegyeztem, egyelőre nem látom azokat az invenciózus vezetőket, akik egy ilyen párt élére állnának, állhatnának. Éppen ezért csak a másik három problémát érinteném röviden.

Nem kizárt, hogy a jelenleg működő magyar etnikai pártok az amúgy is elvesző körzetekben koalíciós partnereket fognak keresni, és így a regionalista multietnikus párt létrejöttének akár a kezdeményezői is lehetnének. Ez ellenben energiákat és forrásokat venne el a tömbben egymással szemben folytatott versengéstől; vagyis gyökeres fordulatot jelentene az aktuális helyzethez képest. Emiatt viszont kérdéses, hogy vállalható a két fronton folytatott politikai-választási küzdelem.

Végezetül a közösség-, illetve a nemzetépítés tekintetében (erdélyi) magyar és román oldalon egyaránt problematikusnak látom a regionalista interetnikus párt gondolatának a jelenlegi felkarolását. Román oldalon a nemzetállami koncepció, avagy doktrína még mindig annyira szilárd és megkérdőjelezhetetlen, hogy nehéz lenne elég támogatót toborozni elsősorban az elitek körében, s még így is kérdéses, hogy a kezdeményezés nem szembe-sülne az igazságszolgáltatás gáncsoskodásával. Magyar oldalon pedig a gondolat – amint ez egy sajátos megfogalmazást nyert a *Provincia* c. folyóirat konszociáció-vitájában – újból, és ezúttal talán vehemensebb ellentétet szítana a Bukarest, valamint a Budapest felé tekintető erdélyi magyar elitcsoporthozulások és pártok között. Ez pedig nem szerencsés mindaddig, amíg a romániai magyar politikai szervezetek egyik szerepköre az etnikai ügyintézőé.

Következtetésképpen tehát azt tudom leírni, hogy a vitaindító szerzői érdekes problémát vetettek föl, amit sokrétű és gazdag elemzés révén próbáltak megválaszolni, vagy legalábbis árnyalni. Bár az általuk javasolt elméleti keretet helyesnek és relevánsnak ítélem, éppenséggel ennek a segítségével nem tudok a vázolt problémával, az etnikailag vegyes regionalista párt kilátásaival kapcsolatban pozitív előrejelzést megfogalmazni, mert egyelőre hiányoznak egy ilyen párt sikerének a társadalmi előfeltételei, és nem is indultak be a létrejöttét elősegítő politikai folyamatok, változások. Arra pedig a rendszerváltás utáni román politikában nem volt még példa, hogy egy újonnan megjelent párt fogalmazzon meg célként, és hajtson végre vagy erőszakoljon ki gyökeres reformokat a rendszerben.